

КОМПОЗИЦІЙНО-ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ВИДАНЬ

Йордан Ганна Мирославівна,

кандидат технічних наук, доцент кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет,
імені Володимира Гнатюка

Новітні технології та інновації сприяють постійному оновленню форми подання інформації. Сучасні періодичні друковані видання характеризуються значною кількістю та якістю зображальних матеріалів, різноманітністю шрифтів, зменшенням обсягу і збільшенням кількості публікацій. Водночас новітні технологічні досягнення в галузі поліграфії дають змогу робити журнал інформативнішим, зручнішим щодо читацького сприйняття. Одним із актуальних завдань сучасної української журналістики є дослідження стилю оформлення періодичних видань, зокрема їх композиційно-графічних особливостей.

Науково-популярне видання – видання відомостей теоретичних та (чи) експериментальних досліджень в галузі науки, культури і техніки, викладених у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям [1]. Такі видання призначені для широкого кола читачів, тому головна вимога до них – подання інформації у зрозумілому, популярному вигляді. Тематичний діапазон науково-популярної літератури широкий: всі галузі наук і види людської діяльності. Ці видання розповідають про науку і її методи, результати досліджень, досягнення, відкриття, проблеми, гіпотези і напрямки наукового пошуку всім зацікавленим.

Виокремлюють чотири основних принципи, які характеризують науково-популярні періодичні видання [3, с. 187]:

- наукова глибина — глибина розгляду досягнень науки, основних понять та законів, систематизації даних, подання інформації про методи дослідження (для пізнавальної та практичної діяльності індивіда);

- розуміння (осмислення) матеріалу — розуміння наукових даних: поєднання фактичної (факти) та інтерпретованої інформації (особливість авторського викладу);

- доступність — автор науково-популярного матеріалу має розповісти про науку, не спрощуючи її й одночасно не перевантажуючи свою статтю складними термінами (матеріалом), що може погано сприйняти читач;

- цікавий виклад інформації.

Призначення науково-популярних видань – нести наукову інформацію широкому колу читачів – визначає видавничу концепцію оформлення видань цього типу. Вона визначається вимогами науковості й образності, раціональності й емоційності, таким способом представлення матеріалу, що доступно передає складні поняття.

Уся система композиційно-графічних засобів журнального видання спрямована на забезпечення ефективності комунікаційного процесу, полегшення процесів сприймання інформації та створення естетичного, гармонійного інформаційного продукту.

Елементи композиційно-графічного оформлення журналу залежно від їхньої візуально-комунікаційної дії і принципів передачі інформації можна розділити на три основні групи: вербальні, візуально-образні та символні. До вербальних відносяться елементи, які володіють здатністю до передачі інформації шляхом використання слів та виразів мовлення. Семантика вербальних елементів під час процесу візуальної комунікації є ідентичною як для реципієнта, так і для кореспондента. До них відносяться літери та слова, що використовуються в текстових матеріалах. До візуально-образних елементів належать ті, які забезпечують комунікаційний процес за допомогою зорових образів.

Купуючи журнал, споживач орієнтується на власний досвід або поради друзів, якщо ці фактори відсутні – на візуальне сприйняття видавничої продукції, найперше на її обкладинку, особливо коли немає можливості ознайомитися зі змістом видання. Обкладинка журналу будь-якої групи – це обличчя видання, яка частково виконує таку функцію як знайомство з тематикою номера (тема номера; анонс найцікавіших матеріалів тощо), основне її завдання – зацікавити, залучити, справити сприятливе враження на читача. При створенні проекту оформлення на зовнішню форму впливають такі дані: загальний обсяг тексту, відношення обсягу тексту до обсягу зображального матеріалу,

однорідність текстів, їх склад, кількість рівнів рубрикації, принцип її формування, порядок розташування матеріалів (вільний, жорсткий, розворотний) залежно від характеру читання, зв'язок зображень і текстів. Ці особливості можуть стати визначальними для всіх елементів – вибору формату, способу вираження структури, кольорового рішення і т.д. У багатьох випадках доцільно побудувати на них зовнішнє оформлення і у такий спосіб інформувати про специфіку видання. Головна складова обкладинки – ілюстративний і інформативний блоки. Інформативний блок включає в себе дату випуску, логотип, порядковий номер, цільове призначення журналу. Основна вимога до його виконання – стильове і шрифтове єдність, а також цілісність. Основна вимога до обкладинки в цілому – вибудовування композиції щодо її центру – композиційної точки. На обкладинці науково-популярного журналу не рекомендується розміщувати рекламу, у неї інша функція (з одного боку – гроші, з іншого – цілісність).

На титульному аркуші науково-популярного видання розташовується назва журналу, вихідні відомості, зміст, а також часто ілюстрації. Причому текстові та ілюстраційні блоки повинні знаходитися в тісному взаємозв'язку. Текст та ілюстрації можуть накладатися один на одного. Якщо текст й ілюстрація розміщуються окремо, то зв'язок між ними можна встановити за допомогою графічних елементів (рамки, покажчиків і т.д.), ілюстрацій (їх частин), а також за допомогою плашок. Титульний аркуш журналу незважаючи на велику кількість іноді різноманітних елементів повинен являти собою єдине ціле композиційно, графічно за кольоровим і цільовим рішенням. Він як і обкладинка повинен бути яскравим, виразним.

Специфіка видань науково-популярної літератури дозволяє і припускає значну розмаїтість і навіть оригінальність структурних форм видань. Структуру науково-популярного видання складають такі його елементи:

а) усі види текстів: основний, додаткові (роз'яснення, додаткова інформація, цитування інших джерел і т.д.), допоміжні (нагадування, посилання, звернення), методичні (питання, завдання, резюме), рубрикаційні (заголовки, розгорнуті підзаголовки, епіграфи й ін.), тексти наукового апарату видання (примітки,

виноски, бібліографія, переліки понять, імен, термінів);

б) текстівки (додаткові тексти можуть бути одночасно розгорнутою текстівкою);

в) елементи, які необхідно акцентувати (терміни, імена, назви, дати, наукові формулювання, висновки)

г) зображальні матеріали, які безпосередньо пов'язані й не пов'язані прямо зі змістом тексту, ілюстрації до додаткових, допоміжних і інших видів текстів та рубрикаційної системи (фронтиспис, шмуцтитул, заставки, що розкривають зміст локальної теми);

д) елементи орієнтації (зміст, компендіуми (скорочення), колонтитули, колонцифри, мнемонічні знаки).

Науково-популярні видання характеризуються великою кількістю ілюстрацій і графічних матеріалів (до 70% і більше), завдання яких у одних випадках обмежується простою, нейтральною фіксацією об'єкта; в інших – бути для читача об'єктом досить напруженого осмислення; у третіх – засобом формування емоційного відношення до сприйманого.

Коли читач користується журналом елементи структури видання набувають активності, визначають черговість перегляду матеріалів, забезпечують зручність читання, яка пов'язана з гарнітурою і кеглем шрифту, довжиною рядка, розміром пробілів, кольором шрифту і паперу, фактурою паперу, що у свою чергу повинно бути заплановано технічним редактором. З позицій зручності читання ідеальним варіантом шрифтового рішення є складання як основного, так і додаткових текстів єдиним за малюнком і кеглем шрифтом.

Для оповідального характеру викладу і послідовного читання науково-популярних журналів достатньо одного-двох рівнів заголовків. Великий обсяг текстового матеріалу для науково-популярного видання небажаний. Підготовлений читач спокійно сприймає видання великого обсягу, але для читача малопідготовленого невелике видання буде психологічно сприйматися як більш доступне [4].

Зміст журналу може бути доповнений графічним зображальним матеріалом, винесеним на початок видання, тобто доцільно акцентованим різними засобами тільки в тому випадку, якщо

текст його рубрик є доступним, зрозумілим. У науково-популярному виданні зміст, як правило, виконує одночасно дві функції – пошуку і орієнтації: від заголовку – до тексту, від теми – до теми (для читання на вибір), від тексту – до заголовка (допоміжно-довідкова функція) і при повторному читанні (для полегшення пошуку матеріалу).

Вибір матеріальної конструкції для зовнішнього оформлення і способу скріплення визначається видавничою установкою на оформлення й обсягом. У ДСТУ 4489:2005. «Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів» для науково-популярних видань із невеликою кількістю ілюстрацій пропонуються формати: 70× 108/16, 75× 90/16, 70× 90/16, 60× 90/16, 60× 84/16, 84× 108/16, 75× 90/32, 70× 108/32, 70× 100/32, 70× 90/32; для видань із великою кількістю ілюстрацій передбачені на додаток формати 60× 90/8, 60× 84/8, 84× 108/16 і 60× 90/32 [2]. Для науково-популярних видань поліпшеного типу стандартом припускається весь асортимент форматів. Це говорить про те, що при відповідній організації текстового й зображального матеріалів, за певних умов користування, при видавничій установці на читача й інші чинники будь-який із книжкових форматів для науково-популярного видання може бути раціональний і економічний. Також необхідно враховувати цільове і читачке призначення, характер інформації (тематичні і структурні дані текстового повідомлення) та інші відправні специфічні моменти, що конкретизують типологічні показники конкретного видання. Не менш важливе значення у науково-популярних виданнях має вікова категорія читачів

Таким журналам характерна вільна композиція, яка спирається на основні рубрики, оскільки наявні кілька видів текстів із значенневими акцентуваннями і відповідно з кількома видами зображальних матеріалів, тому деякі авторські матеріали можуть підлягати значним змінам через оформлення.

Одні й ті ж елементи оформлення (шрифт основного тексту та його кегль, рубрики, заголовковий комплекс, шапка журналу з назвою, вихідні відомості, колонтитули та колонцифри) використовуються редакціями видання систематично протягом довгого часу, а то й усього існування журналу. Збереження

елементів оформлення з номера в номер має на меті використання редакцією макетів-шаблонів, що одночасно реалізують дві важливі функції: збереження індивідуального стилю журналу та пришвидшення процесу компонування і верстки видання, а відповідно і пришвидшення процесу випуску його в світ.

Література

1. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення. [Чинний від 2015-07-22]. Вид. офіц. Київ, 2016. 37 с. (Інформація та документація).
2. ДСТУ 4489:2005. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів. Чинний від 2006-10-01]. Вид. офіц. Київ, 2006. 5 с. (Інформація та документація).
3. Задорожна О. Загальна характеристика науково-популярних журналів України: класифікація видань. URL: <https://cutt.ly/RyMYAtr>.
4. Шевченко В. Е. Вимоги до оформлення наукових і науково-популярних видань. *Журналістика. Медіалінгвістика. Кінотелемистецтво* : збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Вип. 2. К.: КиМУ, 2003. С. 81-114. URL: <https://textarchive.ru/c-1111357-pall.html>